

EMEKLİLİK HAZIRLIK PROGRAMLARININ, EMEKLİLERİN YAŞAM KALİTELERİNİ GELİŞTİRMEDEKİ ROLÜNÜN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Özlem ÇAKIR*, Efe ÇINAR, Umut DENİZLİ

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İzmir, Türkiye

Anahtar Kelimeler

*Emeklilik,
Yaşam kalitesi,
Emeklilik
hazırlık
programları.*

Özet

Çalışma kapsamında emekliliğe uyum programları incelenmiş ve Türkiye’de uygulanabilirlikleri tartışılmıştır. TÜBİTAK 1001 Programı kapsamında desteklenen 111K104 Numaralı “Türkiye’de Emeklilerin Yaşam Kalitesini Geliştirmede Öncelikli Faktörlerin Belirlenerek Stratejik Plan Oluşturulması” başlıklı araştırma projesindeki, Türkiye örneğinde bu programların gerekliliğini düşünen bireylerin, gerekli olmadığını düşünen bireyler ile farklılık gösterebileceği alanlar, Türkiye genelinde 60 il ve 2974 katılımcı ile gerçekleştirilen araştırmanın verileri ışığında yorumlanmıştır. Bulgular ışığında özellikle bireylere emeklilik döneminde finansal zorluklarla nasıl başa çıkabileceklerini öğreten hazırlık programlarına ve kişisel gelişim (hobi edindirme vs.) gibi hazırlık programlarının kazandırabileceği yeterliliklere emeklilik sonrası ihtiyaç duyulduğu ve yaşam kalitelerinin bundan etkilendiğini söyleyebilmek mümkündür.

EVALUATING THE ROLE OF THE RETIREMENT PREPERATION PROGRAMS’ ROLES COMPARATIVELY IN IMPROVING QUALITY OF LIFE OF RETIREES

Keywords

*Retirement
Quality of life
Retirement preparation
programs*

Abstract

Within the context of this study, retirement preparation programs are examined and their eligibility for Turkey is discussed. Between the retirees who think that retirement programs are necessary and who does not, the areas they differ are evaluated within the scope of the research data which consists of the analyses of the TUBITAK 1001 project 111K104 “The Formation of Strategic Plan By The Determination of The Priority Factors In The Improvement of Quality of Life of Retirees In Turkey”, which is conducted in 60 provinces of Turkey with 2974 participants. According to the findings, it can be said that there is a need for retirement preparation programs which tells people how to cope with financial problems in retirement stage and personal development opportunities provided by retirement preparation programs and retirees’ quality of life is affected by that need.

1. Giriş

1.1. Emeklilik Olgusu Ve Yaşam Kalitesi

Emeklilik sadece çalışma yaşamının sonu olarak değil, istihdam ilişkisinden çekilen kişinin yaşamının her

alanının ciddi biçimde değişikliğe uğrayacağı dinamik bir dönüşüm olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda emeklilik; sadece ekonomik boyutu olan bir olgu olmaktan ziyade, sosyal ve psikolojik boyutları da olan, kompleks bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Emeklilik döneminde değişime açıklık,

* İlgili yazar: ozlem.cakir@deu.edu.tr, +90-232-3010289

esneklik ve yaratıcılık gibi kişisel değerlerin emeklilerin yeni yaşamlarında karşılaşacakları ekonomik ve sosyal zorlukların üstesinden gelmelerinde, kendileri için alternatifler geliştirmelerinde önemli ölçüde etkili olduğu ve bunun da yaşam kalitelerini anlamlı bir şekilde etkilediği bilinmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre yaşam kalitesi, bireylerin, yaşamlarındaki durumlarını, ait oldukları kültürel yapı ve değerler sistemi bağlamında, algılama ve değerlendirme biçimidir. Buna göre yaşam kalitesi, bireyin fiziksel sağlığı, psikolojik durumu, özgürlük seviyesi, sosyal ilişkileri ve yaşadığı çevrenin başlıca özellikleriyle etkileşimleri gibi çok sayıdaki etkenle ilişki içerisinde şekillenen, karmaşık ve geniş bir kavramdır (DSÖ, 2012). Üretkenlik ve çeşitli faaliyetler içerisinde olma yaşam kalitesinin psikolojik ve fiziksel sağlık boyutunu olumlu etkileyen etkenlerin başında gelmektedir (Herzog vd., 1991).

Emeklilik sürecinde yaşanan psiko-sosyal değişim ve sorunların bir kısmı ileri yaş dönemine ilişkin değişimlerle ilişkili iken, bir kısmı çalışma yaşamının sona ermesi ve yaşamın dönüşüme uğramasıyla ortaya çıkan değişim ve sorunlardan oluşmaktadır. Bu dönem, psikolojik yönden hafızanın zayıfladığı, ruhsal sıkıntıların daha belirgin olarak ortaya çıkmaya başladığı, bütün bunlara bağlı olarak motivasyonun eksildiği, uykusuzluk, çabuk sinirlenme ve umutsuzluğa kapılma gibi problemlerin yaşanabildiği bir gelişim dönemidir (Koç, 2002).

Yaşam kalitesinin geliştirilmesi ile fiziksel, sosyal, psikolojik boyutları ve ergonomi bilimi yakından ilişkili temel araştırma alanlarıdır. Günlük yaşamın bir parçası olarak da hem ergonomi hem de yaşam kalitesi belirli kesimler özelinde çalışılması gereken konulardır. Bu bağlamda çalışma yaşamı sonrasında özel ve günlük yaşamdaki alternatif aktivitelerle desteklenmesi gereken emekliler kesimi için yaşam kalitesini etkileyeceği düşünülen "emekliliğe hazırlık programları"nın incelenmesi bu bildirinin temel amacıdır.

Emeklilik aşamasına yaklaşan bireyleri fiziksel, finansal ve sosyal açıdan emekliliğe hazırlama faaliyetlerini kapsayan emekliliğe uyum/hazırlık programları, dünyada uzun süredir uygulanmakla birlikte, ülkemizde sosyal güvenlik sistemimize henüz entegre olamamış, özel sektör işletmeleri ve kamu kurumları açısından da oldukça sınırlı bir uygulama alanı bulmuştur.

1.2. Emekliliğe Geçiş Sürecinde Hazırlık Programları

Emekliliğe hazırlık programları, çalışanları çalışma yaşamından emekliliğe geçiş sürecinde destekleme amacı ile oluşturulmuş, formel ve informal etkinlikleri kapsayan programlardır (Wermel, 1960).

Bu programların geçmişi A.B.D. de 1970'lerden öncesine dayanmakla birlikte, özellikle 1970'lerden sonra kamu ve özel sektörde daha geniş uygulama alanı bulmuşlardır. (Işıkhana, 1997). Sendikalar, sivil toplum kuruluşları, işletmeler, kiliseler, okullar, üniversiteler gibi pek çok örgüt, emekliliğe hazırlık anlamında rol üstlenebilmektedir. Ancak bunlar arasında işletmelerin çok daha ön planda olduğu ve emekliliğe hazırlık programları bağlamında diğer örgütlere kıyasla çalışanlarla daha doğrudan bir etkileşime sahne olduğu açıktır. (Wermel, 1960).

Bu programların işletmeler açısından oluşturulma nedenlerinin başında yasal yükümlülükler gelmektedir. 1950'lerde emeklilik planlaması genellikle emeklilik uzmanı ile emekli olacak kişinin emeklilik hakları konusunda yüz yüze görüşmesinden ibaret iken, A.B.D. gibi bazı ülkelerde sonradan yapılan düzenlemeler ve buna bağlı olarak oluşan yasal zorunluluklardan dolayı işletmelerin çalışanları işten ayrılmaları durumunda elde edecekleri haklar konusunda bilgilendirme yükümlülüğü ortaya çıkmıştır. Bir diğer neden çalışanların bu konuda bir beklenti içinde olmasıdır. Pek çok çalışan için emeklilik öncesi danışmanlık hizmeti almak önem taşımaktadır. İşverenlerin emekliliğe hazırlık programları oluşturmasının bir diğer gerekçesi ise çalışanlarının emekliliğe geçiş sürecini sağlıklı bir şekilde yaşamaları konusunda duydukları sorumluluk olabilmektedir. Bir şirketten emekli olacakların işgücü planlaması çerçevesinde planlanamaması, şirkete dönemsel olarak önemli finansal yükler getirebilmektedir. Bu programlar aracılığıyla emeklilik dönemleri daha kolay öngörülebilmektedir. Ayrıca işverenler bunu açıkça dile getirmeseler de, emekliliğe hazırlık programlarının işletmeler açısından bir diğer amacı, emekliliği özendirme ve bazı çalışanları erken emekliliğe yönlendirmektir. (Dennis, 1986).

Emekliliğe hazırlık programının amacı, bireylerin emeklilik dönemine ilişkin olumlu tutumlar geliştirmelerine, onların finansal, psiko-sosyal ve fiziksel yönden emekliliğe uyum sağlamalarına, emeklilik döneminde de üreten ve mutlu bireyler olmalarına yardımcı olmaktır. (Baltacı ve Selvitopu, 2012).

Emeklilik planlamasında program amaçları, işverenin programdan beklentilerini ya da programa katılanların kazanması gereken becerileri yansıtır. Bu amaçlar işveren açısından belli bir dönemde emekli olacak personel sayısını arttırmak ya da azaltmak olabildiği gibi, emekli olabilecek bireylere finansal bir plan hazırlayabilme, sağlığını koruyabilme gibi beceriler kazandırmak da olabilir (Dennis, 1986).

1.2.1. Emekliliğe Hazırlık Programlarının Planlanması

Emeklilik kararını verecek ve sonraki 20-30 yılı planlayacak olan orta ve ileri yaşlı çalışanlara yönelik

olarak oluşturulan “emekliliğe hazırlık” ya da “emeklilik planlama” programlarının sayıları ve kapsamaları giderek artmaktadır. Bu programları hazırlamakla sorumlu kişilerin potansiyel emekli bireylere en uygun programı seçmesi ve tasarlaması gerekmektedir.

Yetişkin eğitimi programlarının etkin olması isteniyorsa, yaklaşık olarak ayrılan zamanın 4'te 1'inin amaç belirleme ve program planlama aşamalarına ayrılması gerekmektedir. Ancak emekliliğe hazırlık programlarında bu orana uygun hareket edildiğini söylemek güçtür. Çoğu zaman emeklilik uzmanlarının deneyimlerine ve gözlemlerine dayanılarak bir eğitim programı oluşturulur ve bu program uygulanır (Dennis, 1986). Emeklilik planlamasında en çok üzerinde durulan iki alan, finans ve sağlıktır. Barınma, kariyer geliştirme, sosyal ilişkiler, zaman yönetimi ve yasal konular bu iki alanı takip etmekle birlikte, hangilerinin öncelikli olması gerektiği konusunda ortak bir görüş yoktur. Bu yüzden emekliliğe hazırlık programlarının oluşturulması aşamasında hangi konuların ne ölçüde kapsanacağına karar vermek önem taşımaktadır. Dolayısıyla program oluşturulurken katılımcıların ihtiyaçlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirme potansiyel katılımcıların konuları önem sırasına göre sıralayacağı veya ihtiyaçlarının belirleneceği bir soru formu ile yapılacağı gibi, geçmiş tecrübelerden faydalanılarak da yapılabilmektedir. Katılımcıların ihtiyaçlarının soru formu ya da yüzyüze görüşme gibi yöntemlerle, onları da sürece katarak belirlenmesinin en önemli faydalarından biri, katılımcıların programı sahiplenmeleri ve böylelikle programa daha yüksek düzeyde katılım göstermeleridir. Fakat genellikle bu değerlendirmeler uzun ömürlü olmamakta, işverenler zaman ve maliyet avantajı nedeni ile hazır olarak sunulan paket eğitimlere veya önceden uygulanmış programlara yönelmektedirler. (Dennis, 1986).

Programın finansmanını kurumun çoğu zaman kendi karşılamaktadır. Çeşitli sandıklar, sendika aidatları, gönüllü katkılar ve çalışan aylıklarından doğrudan kesintiler, nadiren de olsa finansman için kullanılabilir (Işıkhana, 1997).

1.2.2. Emekliliğe Hazırlık Programlarının Kapsamı

Sağlık ve varlık, başarılı bir emekliliğe geçiş sürecinin en önemli 2 unsurudur (Kim vd. 2005). Uygulanan emekliliğe hazırlık programlarının çok büyük bir çoğunluğu finansal konuları kapsamakla birlikte, ele alınan konuları genel olarak 3 başlık altında toplamak mümkündür (Işıkhana, 1997).

Finansal Konular:

- Emekli Maaşı
- Emekli Hakları
- Yatırım Kararları
- Gayrimenkul Alım Planları

- Vergi ve Sigorta Tutarları
- Aile Bütçesi Planlama
- Ek Gelir Kaynakları

Fiziksel Konular:

- Beslenme Diyet
- Sağlık Sigortası
- Yaşlı Bakımı
- Hastalıklar (belirtiler, korunma)
- Egzersiz

Psikososyal Konular:

- Rol Uyumu
- Kariyer Değişimi
- Çalışma Alternatifleri
- Boş Zaman Aktiviteleri
- Zaman Yönetimi
- Geriatri Psikolojisi ve Bakımı

Emekliliğe hazırlık programlarının 30 ve 40'lı yaşlardan itibaren uygulandığı takdirde, emeklilik sonrası yaşanan sorunların önemli bir kısmını önleyebileceği belirtilmektedir (Becker vd., 1983). Bu bağlamda programa katılacak bireyler; seçilmiş bazı çalışanlar, tüm çalışanlar ve hatta eşler ile birlikte tüm çalışanlar olabilmektedir. Bunun yanında daha genel bir bakış açısıyla o dönemde işsiz olan bireylere dahi emekliliğe hazırlık eğitimi verilebilmektedir (Işıkhana, 1997).

1.2.3. Emekliliğe Hazırlık Programlarının Yürütülmesi

1.2.3.1. Öğretme Yöntemleri

Emekliliğe hazırlık programlarında öğretme yöntemleri katılımcıların özellikleri ve ihtiyaçları, eğitimci profili, eğiticinin ve katılımcıların eğitim yöntemi tercihleri, grubun büyüklüğü ve kullanılabilir materyaller gibi değişkenlere göre şekillenebilmektedir (Dennis, 1986). Dersler, seminerler, çalışma grupları, bireysel danışmanlık gibi yöntemler kullanılabilir (Işıkhana, 1997).

Emekliliğe hazırlık eğitimi programlarında farklı eğitim yöntemlerinin etkinliklerini kıyaslayan bir çalışmada, etkileşim, tartışma, sözlü anlatım yöntemlerinin farklı amaçlara hizmet ettiği saptanmıştır. Davranış değişimi isteniyorsa etkileşim ve tartışma, bilgi verme isteniyorsa etkileşim ve sözlü anlatım yöntemlerinin daha etkili olduğu ortaya konmuştur (Tiberi vd., 1978).

1.2.3.2. Fiziksel Mekan

Emekliliğe hazırlık programlarında mekanın coğrafi konumunun yanında, mekan içinin fiziki şartları da önem taşır. Bu programlar için genellikle işletmenin bulunduğu alan seçilmektedir. Bunun avantajı çalışanlar tarafından kolay ulaşılması olmakla beraber, çalışanların iş stresinden uzaklaşım eğitime konsantre olmalarının zorlaşmasıdır. Otel, kongre merkezi gibi eğitim yapılabilecek işletme dışı mekanlarda ise, grubu yeni bir alanda bir araya getirme ve iş stresinden uzaklaştırma avantajı bulunmakla birlikte, maliyet açısından dezavantajlar bulunabilmektedir (Dennis, 1986).

Mekanın fiziki düzenlenmesi ise eğitim yöntemine bağlıdır. Örneğin sözlü anlatım stiline tiyatro tipi yerleşim, etkileşim yönteminde ise yuvarlak masa ya da U şeklindeki yerleşim uygun olabilir.

Program çalışma saati içinde, dışında ya da karma olarak uygulanabilir. A.B.D.'de gerçekleştirilen bir araştırmada, çalışan başına ayrılan sürenin genelde 5 saatten az sürdüğü, fakat 10-20 saat sürebildiği, nadiren de 20 saatin üzerinde gerçekleştirildiği saptanmıştır (Işıkhan, 1997).

1.2.3.3. Kaynaklar-Materyaller

Eğitimde kullanılacak araçlar oldukça geniş bir yelpazeden seçilebilir. Sesli görüntüler, kitaplar, dergiler, süreli yayınlar; eğitimcilere araştırmalar, örnek uygulamalar, kamu kaynakları ve önemli alanlar hakkında bilgi sağlar (Dennis, 1986).

1.2.3.4. Eğitimci Özellikleri

İşletme içerisinde programın yürütümünden genellikle insan kaynakları, personel ya da kariyer planlama ile ilgili birim sorumludur. Özel sektör bu amaç için sürekli ve kadrolu bir personel bulundurmayıp, dışarıdan hizmet satın alma yoluyla, emeklilik planlama uzmanları ve danışmanları vasıtasıyla bu amacı gerçekleştirebilmektedir (Işıkhan, 1997). Ancak programın uygulanmasını üstlenecek kişinin emeklilik uzmanı vasıflarına sahip olması gerekmektedir. Emeklilik uzmanı bu programın geliştiricisi, uygulayıcısı, koordinatörü, yöneticisi ,eğiticisi ve değerlendiricisi konumunda bulunabilir ve buna bağlı olarak liderlik özellikleri göstermesi beklenir. Bu bakımdan iyi bir emekliliğe hazırlık programı liderinin aşağıdaki özelliklere sahip olması beklenmelidir (Dennis, 1986).

- Emeklilik planlaması konusunda formel eğitim almış olmak (Gerontoloji, yetişkin eğitimi, emekliliğe ilişkin konular)
- Yaşlanma süreci, eğitim yöntemleri, yetişkin eğitiminin temelleri, emeklilik öncesi eğitim konuları, emeklilik sorunları, çevre kaynakları gibi konularda bilgi sahibi olmak.

- Grup dinamikleri, iletişim, değerlendirme, yönetim ve toplum önünde konuşma becerilerine sahip olmak.
- Orta ve ileri yaşlı bireylerin çoğunun kendi sorunlarını çözebileceğine ve hayatlarını idame edebileceğine inanmak.
- Program geliştirme ve uygulama konusunda deneyimli olmak.
- Kısıtlılıkların ve yetersiz yönlerinin farkında olmak ve gerektiğinde profesyonellere danışmak.
- Kendi emeklilik planlamasını yapmış olmak.

1.2.4. Emekliliğe Hazırlık Programlarının Değerlendirilmesi

Programların değerlendirilmesi için şu sorulara cevap verilmesi gerekmektedir (Dennis, 1986).

- Eğitimler çalışanlara ve işletmeye ne gibi faydalar sağlayacak?
- Bu program için para ve zaman harcamaya değer mi?
- Bu program insanları sadece kısa bir süreliğine mutlu etmek için mi?
- Eğitim ve sosyal sorumluluk bütçemiz kısıldı, yine de bu programlara devam etmeli miyiz?

Ancak bu değerlendirmenin kalitesi, ihtiyaçların, amaçların doğru saptanmasına bağlıdır.

Program tamamlandıktan sonra ise amaçlara ne ölçüde ulaşıldığı ve eğitimin ne kadar verimli gerçekleştiği sorgulanmalıdır. Davranış değişikliği, bilgi-beceri kazanımı ve tutum değişimi açısından hedeflenen noktaya ulaşıp ulaşılmadığı saptanıp, gerekirse program revize edilmeli veya tamamıyla değiştirilmelidir.

Bu bilgiler ışığında Türkiye'de emeklilerin bu programların gerekliliğine inançları, hangi alanları kapsamaması gerektiği ve bu programlara ihtiyaç duymayan emekli bireylerin olası gerekçeleri, elde edilen araştırma verileri ışığında incelenecektir.

2. Yöntem

2.1. Örneklem

Araştırmanın anakitesini TÜİK verilerine göre sayıları yaklaşık 11 milyonu bulan ülkemizdeki emekliler oluşturmaktadır. Bununla birlikte çeşitli nedenlerle emeklilik hakkını elde edememiş, hukuki anlamda emekli statüsünde bulunmayan ancak yaşlı statüsünde bulunan kişiler de kıyaslamalı bulgulara ulaşmak ve bu kesimin de göz ardı edilmemesi amacıyla araştırma evrenine dahil edilmiştir. Emekli statüsünde olmayan yaşlılar için belirlenen yaş

sınırında ise 65 yaş ve üstü dikkate alınmıştır. Araştırma kapsamında toplam 54 ilde 2974 kişi ile görüşülerek kullanılabilir veri elde edilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Veriler yaşam kalitesine yönelik iki ölçek ve bir yardımcı soru formu aracılığıyla elde edilmiştir.

2.2.1. Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Kısa Formu Türkçe Versiyonu (WHOQOL-BREF-TR):

Yaşam Kalitesi Ölçeği (WHOQOL-100) 5'li likert ölçeğine uygun toplam 100 soru ve ifadeden oluşmaktadır. DSÖ tarafından geliştirilen yaşam kalitesi ölçeği kısa formu (WHOQOL-BREF), WHOQOL-100'den seçilen 26 sorudan oluşmaktadır ve her iki ölçeğin birbirleriyle korelasyon düzeyleri yüksektir. WHOQOL-BREF Türkçe dahil 20'den fazla dile çevrilmiştir. Türkçe'ye uyarlanması Fidaner, Eser ve arkadaşları (1999) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçekte yer alan 27 ifadenin cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0,92 olarak bulunmuştur.

2.2.2. Dünya Sağlık Örgütü Yaşlılar İçin Yaşam Kalitesi Modülü (WHOQOL-OLD):

DSÖ tarafından geliştirilen Yaşam Kalitesi Yaşlı Modülü yaşlılara yönelik ve yaşam kalitesine ilişkin araştırmalarda WHOQOL'a ek olarak kullanılmak amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe sürüm geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Eser ve diğerleri (2009) tarafından gerçekleştirilmiş olup, psikometrik özellikleri bakımından genel olarak iyi ve kabul edilebilir düzeyde bulunmuştur. WHOQOL-OLD Türkçe sürümünün Türkiye'de yaşlı bireyler için geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu söz konusu çalışmada belirtilmiştir. Ölçek 24 sorudan oluşmaktadır ve 6 boyut içermektedir. Bu boyutlar; Duyusal işlevler, özerklik, geçmiş-bugün-gelecek faaliyetleri, sosyal katılım, ölüm ve ölmek, yakınlık'tır. Ölçekte yer alan 24 ifadenin cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0,78 olarak bulunmuştur.

3. Bulgular

Araştırmada Ege bölgesinden %20,8, Marmara bölgesinden %19,4, İç Anadolu'dan %9,2, Akdeniz bölgesinden %18,8, Karadeniz bölgesinden %11, Doğu Anadolu'dan %3,9, Güneydoğu Anadolu bölgesinden %7 oranında katılım düzeyine ulaşılmıştır.

Tablo 1. Coğrafi Bölge Dağılımları

	Frekans	%
Ege	618	20,8

Marmara	576	19,4
İç Anadolu	275	9,2
Akdeniz	559	18,8
Karadeniz	327	11,0
Doğu Anadolu	117	3,9
Güneydoğu Anadolu	207	7,0
Toplam	2679	90,1
Kayıp Veri	295	9,9
Toplam	2974	100,0

Tablo 2 . Cinsiyet Dağılımı

Anket çalışmasına katılan emeklilerin % 73,7'ni erkekler oluştururken, % 25,3'nü kadınlar oluşturmaktadır.

		Frekans	%
Geçerli	Kadın	752	25,3
	Erkek	2193	73,7
	Toplam	2945	99,0
Cevapsız		29	1,0
Toplam		2974	100,0

Tablo 3. Eğitim Düzeyine Göre Dağılım

"Eğitim düzeyiniz nedir?" sorusuna katılımcıların; % 6,5'i okur-yazar değil, % 5,0'ı Okur-yazar (Diploma sahibi değil), % 31,5'i ilkokul, % 14,2'si % Ortaokul, % 21,0'ı Lise ve Dengi Okul, % 18,7'i Yüksekokul ve

Fakülte, % 0,9'u ise Lisansüstü yanıtını vermişlerdir. Katılımcıların % 2,2'si ise soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

		Frekans	%
Geçerli	Okur-yazar değil	194	6,5
	Okur-yazar (diploma sahibi değil)	148	5,0
	İlkokul	937	31,5
	Ortaokul	423	14,2
	Lise ve Dengi Okul	625	21,0
	Yüksekokul ve Fakülte	556	18,7
	Lisansüstü	26	0,9
	Toplam	2909	97,8
	Cevapsız		55
Toplam		2974	100,0

Tablo 4. Çalışma Nedenlerine Göre Dağılım

“Emekli olduktan sonra çalışmanızın/çalışmak istemenizin en önemli nedeni nedir?” sorusuna katılımcıların; % 30,7'si geçim sıkıntısı, emekli aylığının yetersizliği, % 2,5'u mesleki tecrübemi kullanma isteğim, % 3,1'i boş zaman faaliyeti bulamayışım ve evde sıkılmam, % 4,4'ü üretken olmayı seviyor olmam, % 4,4'ü diğer yanıtını vermişlerdir. Katılımcıların % 58,4'ü ise soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

		Frekans	%
	Geçim sıkıntısı, emekli aylığının yetersizliği	914	30,7

Geçerli	Mesleki tecrübemi kullanma isteğim	74	2,5
	Boş zaman faaliyeti bulamayışım ve evde sıkılmam	91	3,1
	Üretken olmayı seviyor olmam	131	4,4
	Diğer	28	0,9
	Toplam	1238	41,6
Cevapsız		1736	58,4
Toplam		2974	100,0

Tablo 5. Çalışma Durumlarına Göre Dağılım

“Mevcut çalışma durumunuz nedir?” sorusuna katılımcıların; % 41,8'si çalışmak istemiyorum, % 18,6'sı gelir getirici bir işte çalışıyorum, % 18,2'si çalışmıyorum ama çalışmak isterim yanıtını vermişlerdir. Katılımcıların % 21,4'ü ise soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

		Frekans	%
Geçerli	Çalışmak istemiyorum	1244	41,8
	Gelir getirici bir işte çalışıyorum	553	18,6
	Çalışmıyorum ama çalışmak isterim	540	18,2
	Toplam	2337	78,6

Cevapsız		637	21,4
Toplam		2974	100,0

Tablo 6. Emeklilik Hazırlık Programı Tercih Etme Dağılımı

“Mevcut olması halinde nasıl bir emeklilik programı tercih ederiniz?” sorusuna katılımcıların; % 41,2’si programın gerekli olduğunu düşünmüyorum, % 23,2’si finansal, % 9,5’i psikolojik destek, % 6,2’si hobi geliştirme vb. hazırlık programı tercih ederim yanıtını verirken; % 1,6’sı diğer yanıtını vermişlerdir. Katılımcıların % 18,3’ü ise soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

		Frekan s	%
Geçerli	Programın gerekli olduğunu düşünmüyorum	1225	41,2
	Finansal hazırlık programı tercih ederim	690	23,2
	Psikolojik destek hazırlık programı tercih ederim.	284	9,5
	Kişisel gelişim (Hobi geliştirme vb.) hazırlık programı tercih ederim.	183	6,2
	Diğer	49	1,6
	Toplam	2431	81,7

Cevapsız		543	18,3
Toplam		2974	100,0

Tablo 7. Yaşam Kalitesi Algısının Emeklilik Programlarının Gerekliliğine İnanca Göre Değişimi Karşılaştırılması İçin t Testi Tablosu

	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Programın gerekli olduğunu düşünmüyorum	1074	3,06	,838	,000	,243	,038
Emeklilik programı tercih ederim	1047	2,82	,925			

Emeklilik programlarının gerekli olduğunu düşünenler ile düşünmeyenlerin yaşam kalitesi algılarının karşılaştırması için yapılan t testi sonrasında, programın gerekli olduğunu düşünmeyenlerin yaşam kalitesi algılarında programı tercih edenlere göre anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($t_{0,05 ; 2087,099} = 6,337$). Buna göre, emeklilik programlarının gerekli olmadığını düşünenlerin yaşam kalitelerindeki algılanan değişimleri ($\bar{X} = 3,06$) programları tercih edenlere göre ($\bar{X} = 2,82$) daha olumlu yönde değişmiştir.

Tablo 8. Fiziksel Sağlığın Emeklilik Programlarının Gerekliliğine İnanca Göre Değişimi Karşılaştırılması İçin t Testi Tablosu

	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Programın gerekli olduğunu düşünmüyorum	1143	2,86	,739	,000	,113	,032
Emeklilik programı tercih ederim	1110	2,75	,797			

Emeklilik programlarının gerekli olduğunu düşünenler ile düşünmeyenlerin fiziksel sağlık durumlarının karşılaştırması için yapılan t testi sonrasında, programın gerekli olduğunu düşünmeyenlerin fiziksel sağlık durumlarında, programı tercih edenlere göre anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{0,05} ; 2226,787 = 3,493$). Buna göre, emeklilik programlarının gerekli olmadığını düşünenlerin fiziksel sağlık durumlarındaki algılanan değişimleri ($\bar{X}=2,86$) programları tercih edenlere göre ($\bar{X}=2,75$) daha olumlu yönde değişmiştir.

Tablo 9. Psikolojik Sağlığın Emeklilik Programlarının Gerekliliğine İnanca Göre Değişimi

	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Programın gerekli olduğunu düşünmüyorum	1117	3,06	,763	,000	,163	,035
Emeklilik programı tercih ederim	1078	2,90	,883			

Emeklilik programlarının gerekli olduğunu düşünenler ile düşünmeyenlerin psikolojik sağlık durumlarının karşılaştırması için yapılan t testi sonrasında, programın gerekli olduğunu düşünmeyenlerin psikolojik sağlık durumlarında programı tercih edenlere göre anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{0,05} ; 2123,696 = 4,620$). Buna göre, emeklilik programlarının gerekli olmadığını düşünenlerin psikolojik sağlık durumlarındaki algılanan değişimleri ($\bar{X}=3,06$) programları tercih

edenlere göre ($\bar{X}=2,90$) daha olumlu yönde değişmiştir.

Tablo 10. Eş ile İlişkilerin Emeklilik Programlarının Gerekliliğine İnanca Göre Değişimi

	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	P
Programın gerekli olduğunu düşünmüyorum	1019	3,23	,695	,069	,60	,033
Emeklilik programı tercih ederim	1006	3,17	,775			

Emeklilik programlarının gerekli olduğunu düşünenler ile düşünmeyenlerin eş ile ilişki durumlarının karşılaştırması için yapılan t testi sonrasında, programın gerekli olduğunu düşünmeyenlerin eş ile ilişki durumlarında programı tercih edenlere göre anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{0,05} ; 1993,812 = 1,822$). Buna göre, emeklilik programlarının gerekli olmadığını düşünenlerin eş ile ilişki durumlarındaki algılanan değişimleri ($\bar{X}=3,23$) programları tercih edenlere göre ($\bar{X}=3,17$) daha olumlu yönde değişmiştir.

Tablo 11. Çocuklarla İlişkilerin Emeklilik Programlarının Gerekliliğine İnanca Göre Değişimi

	N	Ortalama	Standart Sapma	T	df	P
Programın gerekli olduğunu düşünmüyorum	1103	3,37	,723	1,973	2145	,049
Emeklilik programı tercih ederim	1044	3,31	,742			

Emeklilik programlarının gerekli olduğunu düşünenlerin çocukları ile ilişkilerinin karşılaştırması için yapılan t testi sonrasında, programın gerekli olduğunu düşünmeyenlerin çocukları ile ilişki durumlarında programı tercih edenlere göre anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. ($t_{0,05} ; 2145 = 1,973$). Buna göre, emeklilik programlarının gerekli olduğunu düşünmeyenlerin çocukları ile ilişkiler

durumlarındaki algılanan değişimleri ($\bar{X}=3,37$) programları tercih edenlere göre ($\bar{X}=3,31$) daha olumlu yönde değişmiştir.

Tablo 12. Sosyal Çevre ile İlişkilerin Emeklilik Programlarının Gerekliliğine İnanca Göre Değişimi

	N	Ortalama	Standart Sapma	T	Df	P
Programın gerekli olduğunu düşünmüyorum	1113	3,33	,717	4,899	2187	,000
Emeklilik programı tercih ederim	1076	3,17	,815			

Emeklilik programlarının gerekli olduğunu düşünenlerin sosyal çevre ile ilişkilerinin karşılaştırması için yapılan t testi sonrasında, programın gerekli olduğunu düşünmeyenlerin sosyal çevre ile ilişkileri durumlarında programı tercih edenlere göre anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($t_{0,05 ; 2187} = 4,899$). Buna göre, emeklilik programlarının gerekli olmadığını düşünenlerin sosyal çevre ile ilişkiler durumlarındaki algılanan değişimleri ($\bar{X}=3,33$) programları tercih edenlere göre ($\bar{X}=3,17$) daha olumlu yönde değişmiştir.

Tablo 13. Ekonomik Durumun Emeklilik Programlarının Gerekliliğine İnanca Göre Değişimi

	N	Ortalama	Standart Sapma	T	Df	P
Programın gerekli olduğunu düşünmüyorum	1143	2,67	,865	,000	,315	,036
Emeklilik programı tercih ederim	1118	2,35	,851			

Emeklilik programlarının gerekli olduğunu düşünenler ile düşünmeyenlerin ekonomik durumlarının karşılaştırması için yapılan t testi sonrasında, programın gerekli olduğunu düşünmeyenlerin ekonomik durumlarında programı tercih edenlere göre anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{0,05 ; 2258,907} = 8,734$). Buna göre,

emeklilik programlarının gerekli olmadığını düşünenlerin ekonomik durumlarındaki algılanan değişimleri ($\bar{X}=2,67$) programları tercih edenlere göre ($\bar{X}=2,35$) daha olumlu yönde değişmiştir.

4. Sonuç ve Tartışma

Araştırmadaki katılımcıların %45'inden fazlasının lise ve dengi okul seviyesinin altında eğitim almış olmaları, yaşamlarının önemli bir bölümünü oluşturacak emeklilik sürecinde bu kişilerin bize özellikle finansal ve kişisel gelişim eğitimi almalarının gerekliliğini göstermektedir.

Yine katılımcıların yaklaşık üçte birinin finansal sebeplerden ötürü emeklilik sonrası çalışma tercihinde buldukları görülmektedir. Bu sonuç da bize yine emekliliğe uyum programlarının, özellikle de finansal hazırlığın önemini göstermektedir. Emekli olacak bireylere emeklilik zamanındaki finansal zorluklarla nasıl başa çıkabileceklerini öğreten finansal hazırlık programları bireylerin emeklilik döneminde yaşam kalitesi yükseltecektir.

Araştırma örnekleminin % 40'ını oluşturan çalışan emeklilere çalışma nedenleri sorulduğunda, yaklaşık % 10'unun üretme isteği ve boş zaman faaliyeti bulamamak olduğu görülmüştür. Bu da emekliliğe uyum programlarının diğer bir türü olan kişisel gelişim (hobi edindirme vs.) programlarının önemine işaret etmektedir.

Emeklilik programlarının gerekli olmadığını düşünenlerin yaşam kaliteleri, fiziksel ve psikolojik sağlıkları, eşleri, çocukları ve sosyal çevre ilişkileri ile ekonomik durumlarındaki algılanan değişimleri, programları tercih edenlere göre daha yüksektir.

Bu bulgular ışığında, emekliliğe hazırlık programlarını gerekli bulmayanların algılanan yaşam kalitelerinin daha üst seviyede olduğu görülmektedir. Emekliliğe hazırlık eğitimi alma taraftarı olan bireylerin, bu programların kazandırabileceği yeterliliklere emeklilik sonrasında ihtiyaç duydukları ve yaşam kalitelerinin bundan olumsuz etkilendiğini söylemek mümkündür.

Emeklilerin gerek kendilerine ilişkin gerekse fiziksel ve sosyal çevresinde değiştirilebilir, kontrol edilebilir nitelikteki faktörlerin yaşam kalite boyutlarını etkilediği, bu araştırmadan ortaya çıkan en önemli sonuçlardandır. Buna göre emeklilerin sosyal yaşamlarını güçlendirecek ve zenginleştirilecek faaliyetlerde bulunmalarını sağlayacak ortamların ve imkânların sunulması, sivil toplum kuruluşlarına üyeliklerinin gönüllü faaliyetlere katılımlarının desteklenmesi yaşam kalitelerini önemli derecede yükseltecektir.

5. Çıkar Çatışması / Conflict of Interest

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

No conflict of interest was declared by the authors.

6. Kaynaklar

Baltacı, H. Ş., & Selvitopu, A., 2012. Teachers' Views About Retirement and Pre-retirement Training. *Elementary Education Online*, 11(3), 800-812.

Becker, J. M., Trail, F. T., Lamberts, B. M., & Jimmerson, M. R., 1983. Is preretirement planning important? *Washington State University*, 10-14.

Dennis, H. 1986., Retirement preparation programs: Issues in planning and selection. *Journal of Career Development*, 13(2), 30-38.

DSÖ, http://www.who.int/mental_health/media/68.pdf, erişim tarihi: 13.08.2015

DSÖ, http://www.who.int/mental_health/media/en/76.pdf, , erişim tarihi: 13.08.2015

Herzog, A. R., House, J. S., Morgan, J. N., 1991. Relation of work and retirement to health and well-being in older age. *Psychology and Aging*, 6(2), 202-211.

Hurd, M. D., & Rohwedder, S., 2011. Economic preparation for retirement (No. w17203). *National Bureau of Economic Research*, 77-113.

Işıkhan, V., 1997. Çalışanları emekliliğe hazırlamak, *Amme İdaresi Dergisi*, TODAİE Yayını, Aralık, 30, (4): 121-129.

Kim, J., Kwon, J., & Anderson, E. A., 2005. Factors related to retirement confidence: Retirement preparation and workplace financial education. *Financial Counseling and Planning*, 16(2), 77-89.

Koç M., 2002. "Gelişim Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Ruhsal Gelişim", *Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, 287-304.

Komşu, U. C., 2014. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 1, Mart.

Tiberi, D. M., Boyack, V. L., & Kerschner, P. A., 1978. A comparative analysis of four preretirement education models. *Educational Gerontology: An International Quarterly*, 3(4), 355-374.

Türk Psikiyatri Dergisi, 2010. 21(1): 37-48
<http://www.turkpsikiyatri.com/PDF/C21S1/04.pdf>

Wermel, M. T., 1960. The Role of Management in Retirement Preparation Programs. *Journal of Insurance*, 27(2), 37-43.